

Tamar Tvaladze

Akaki Tsereteli adına Dövlət Universiteti

Mətbuat materialları üzərində işin tövsiyələri

Abstrakt

Xarici dilin gələcək mütəxəssislərinin hazırlığında mətbuat materiallarının rolu bir tərəfdən böyükdür və işin aktuallığına bu materialların tədrisi metodlarının əsaslı araşdırılmasının azlığı səbəb olur. Onun məqsədi mətbuat materialları üzərində işin, bir tərəfdən, mətbuat materiallarının dərinədən anlaşılmasını, digər tərəfdən isə bu materiallardan istifadə etməklə nitq vərdiş-bacarıqlarının yüksək, xarici dil peşəkarına uyğun səviyyədə inkişafını təmin edən tövsiyələri təklif etməkdir. Mətbuat materialları ilə işin təşkili ali məktəbin xarici dil müəllimlərinə psixoloji gözüaçıqlılıq və peşəkar məharət baxımından yüksək tələbatlar irəli sürür. İşlənib hazırlanan tövsiyələr ali məktəbin xarici dil müəllimlərinə işin 4 rasionallaşdırılmasında, tədrisin effektivliyinin artmasında yardım edəcəkdir.

İngilis dilinin tədrisində materialların istifadəsinin aktuallığı onun fəaliyyətindədir, yəni onların real istifadəsinin istiqamətindədir ki, onlar nə dərəcədə təbii dil mühiti ilə paylaşma ilgimini yaradırlar. Bu da mütəxəssislərin fikrincə, metodika sahəsində xarici dilin nailiyyətlə öyrənilməsi üçün əsas amili təqdim edir. Son dövrlərdə istiqamət tələbələrin

intellektual və əxlaqi inkişaflarına və onların potensial imkanlarını aktivləşdirən bir tipin tədrisinə yönəldilmişdir. V. Riçardson “tədrisin konstruktiv metodu üzərində əsaslanan, eləcə də tələbələrin inkişafına istiqamətlənən məqsədlərin qoyulması, fənnin dərinədən başa düşülməsinə, gələcək təhsil üçün lazım olan qrupda fəaliyyətin təşkili və metodların

istifadəsi şərtlərini yaradan” konstruktiv pedaqogikanı müəyyənləşdirir. Bu da gələcək təhsil üçün vacibdir (Riçardson, 2003). Kommunikasiya bacarıqlarının maksimum inkişafı xarici dil müəlliminin qarşısında duran əsas, perspektivli, amma elə də asan olmayan bir məsələdir və onun həlli üçün hər növ nitq fəaliyyətinin inkişafının linqvistik, sosial-linqvistik və praqmatik kompetensiyanın təşkilinə istiqamətlənən tədrisin yeni metodlarının mənimsənilməsi gərəkdir. Müasir mühitdə ingilis dilinin tədrisi avtentik materialdan istifadə etməklə əsaslı şəkildə xarici dilin tədrisi metodikasında bərqərar olur və müvafiq olaraq ingilisdilli kütləvi-mədiyanın dərs mühitini də yaradır. Tədris təyinatı ilə mətbuatdan istifadə etmək dil və informasiya səviyyəsinin artırılmasını nəzərdə tutur.

Mükəmməli təqdim edən və hər bir tədris prosesinin vəziyyətinə uyğun olan metod yoxdur. Tədris prosesinin davam etdirilməsində müvafiq metodların və variantların seçimi daha nəticəlidir. Hər bir tədris vəziyyəti üçün optimal metod seçilməlidir. Müəllim hər zaman yadda saxlamalıdır ki, təlim/tədris (learning) -

əsas prosesdir, tələbə/şagird isə təhsildə mərkəzi fiqurdur. Müəllimin əsas funksiyası biliyin ötürülməsində deyil, biliyin formalaşdırılması şərtlərinin yaradılmasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, xarici dilin mənimsənilməsi tələbənin dərs fənninə olan yanaşması ilə, meylləri ilə, seçim maraqları ilə, təlim əməllərinin təşkilinin qiymətləndirilməsi və s. ilə müəyyənləşdirilir. J. Biqs və K. Tanqs (J. Biqs və K. Tanq, 2007) hesab edirdilər ki, təhsil sahəsində tələbəni bu sahənin mərkəzinə qoyduğu dəyişikliklər həyata keçirilməlidir. Mətbuatda işin əsas məsələləridir: informasiyanın qəbulu-anlaşılması, onun işlənilib hazırlanması, qiymətləndirilməsi, ötürülməsi və onun haqqında fikrin ötürülməsi vərdiş-bacarıqlarının formalaşdırılması. Mətbuatda işlədikdə tələbələrin analiz və sintez etmə bacarığı, müşahidə etmək, düşünmə strategiyaları, ümumiləşdirmə və nəticələr çıxarma bacarığı inkişaf edir. Bütün bunlara nail olmaq üçün dil strukturunu və leksik ehtiyatı mənimsəmək gərəkdir.

Zamanın səbəb olduğu xarici dilin tədrisində yeni yanaşma tədrisin yeni metodikasının işlənilib hazırlanmasını

nəzərdə tutur. Xarici dilin tədrisinin metodikasında qəzet mətninin daxil edilməsi auditoriyaya müasirlik gətirdi. Mətbuat materialları üzərində iş verdiş-bacarıqlarının formalaşdırılması həm dil verdiş-bacarıqlarının mükəmməliyini, eləcə də müxtəlif həyat sahələrindən yeni məlumat, təcrübə və təəssüratlar almağı təmin edir.

Xarici dili yüksək səviyyədə tədris etdikdə mətbuat materiallarının böyük roluna baxmayaraq bu materiallar üzərində tədris metodikası araşdırılmamışdır. Beləliklə, gələcək xarici dil mütəxəssisinin hazırlığında mətbuat materiallarının böyük rolu var və bu materialların tədris metodlarının əsaslı araşdırmalarının azlığı işin aktuallığına səbəb olur. Onun məqsədi materiallar üzərində işin elə bir tövsiyələrini təklif etməkdir ki, bir tərəfdən mətbuat materiallarının dərinədən anlaşılmasını və digər tərəfdən isə bu materialdan istifadə etməklə nitq verdiş-bacarıqlarının yüksək, xarici dil peşəkarına uyğun səviyyədə inkişafı təmin edilsin.

Qəzet yetkin insanın həyatının mühüm hissəsidir, bunun üçün də qəzet mətnlərinin üzərində iş ali məktəblərdə

xüsusilə vacibdir. Qəzet məqalələrinin leksiki və linqvistik müxtəlifliyi daim yeniləşdirilmiş tədris strategiyalarının axtarışında olan tələbələr arasında motivasiyanı gücləndirir. Real faktlara əsaslanan qəzet məqalələrinin qısa və kontekstin məzmununu mənimsətdirən leksiki ehtiyatının gerçəkləşdirilməsinə imkan yaradır.

Tələbələrin peşəkar kimi formalaşmalarında jurnal-qəzetlərin dil müasirliyi mühüm motivlərdən biri olmalıdır. "Mətbuatda" çalışmaq təkə öyrənilən materialın mənimsənilməsinə deyil, eləcə də tanış olmayan qəzet materialları üzərində müstəqil iş verdiş-bacarıqlarını inkişaf etdirməlidir.

Strateji verdiş-bacarıqların formalaşdırılması üçün iş: lüğətlə iş verdiş-bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi, akronimlərin, abreviaturların və qısaldılmış sözlərin şifrələnmə bacarığının inkişafı, stilistik vasitələrin adekvat şəkildə qəbul edilməsi və s.

Xarici dilin tədrisində təklif edilən tövsiyələr tələbələrin yaradıcılıqla produktiv təfəkkürlərinin inkişafı vasitələrini təqdim edirlər.

Mətbuat materialları üzərində işə başlayana qədər dilin dərrakə ilə

öyrənilməsi məqsədilə hazırlıq işlərini aparmaq lazımdır. Çalışmaları yerinə yetirmək üçün tələbələrə qayda-təlimat şəklində yönümlü əsas verilməlidir. Aşağıda verilən tövsiyələr həm dərsin müvafiq mərhələsinin strukturuna, eləcə də mərhələlərdə tədris texnologiyasına aid edirlər.

Bu tövsiyələrdir:

- müəllim tələbələrə yeni elmi-populyar mətni, mətnin başlığını oxumağı və bu başlığa əsasən verilən mətnin ehtimal olunan məzmununu barədə (təfəkkür səviyyəsində inkişaf) cümlə söyləməyi təklif edir. Cavablar həm ana dilində, eləcə də ingilis dilində ola bilərlər (tələbələrin bilik səviyyəsindən asılıdır);

- müəllim tələbələrə mətni bir neçə dəqiqə nəzərdən keçirməyi (dəqiqələri müəllim mətnin həcmi və növünə əsasən müəyyənləşdirir) və mətnə söhbətin nədən getdiyini deməyi (ana dilində və ya ingilis dilində) təklif edir (gözdən keçirərək oxu bacarığının inkişafı);

- müəllim tələb edir: tələbələr tam mətni oxusunlar (müəllim tərəfindən müəyyənləşdirilmiş vaxtda) və onun ümumi məzmununu (tanışdici oxu

bacarığının inkişafı) başa düşsünlər. Verilən tapşırığın yerinə yetirilmə keyfiyyətini müəllim suallarla yoxlayır;

- növbəti tapşırıq: tələbələr mətni mənaca hissələrə ayırmalı və onlara başlıq verməlidirlər (informasiyanı dərk etmək bacarığının inkişafı və orfoqrafik vərdişinin inkişafı);

- müəllim tələb edir: tələbələr mətnin hər bir hissəsinin planını yazırlar. Bu planlar təhlil edilməli və korreksiyadan sonra lövhədə yazılmalıdırlar (yazılı nitqin və orfoqrafik vərdişin inkişafı);

- müəllim tələbələrdən mətni diqqətlə oxumağı tələb edir və dəqiqliklə, tam (100%) onun hər bir ifadəsini anlamağı təklif edir, bununla yanaşı lüğətdən istifadə etməyi xahiş edir (mətnin öyrənilməsi bacarığının inkişafı). Anlamanın nəzarəti ifadələrin ana dilinə tərcümə edilməsi ilə həyata keçirilir;

- tələbələr mətnin əsas parçalarını tərcümə edir, sonra isə birlikdə tərcümədə düzəlişlər edirlər (tərcümə vərdiş-bacarıqlarının inkişafı);

- müəllim tələbələrdən oxunulan mətnin məzmunu haqqında məlumatı təhlil etməyi təklif edir ki, onun yeni-

liyini, elmi və praktiki əhəmiyyətini, bu məlumatla maraqlanma keyfiyyətini (dialoq və monoloqun formal hazırlanmamış söhbət bacarığını) qiymətləndirsinlər;

- tələbələrə ev tapşırığı verilir – işlənən mətnin annotasiyasını /xülasəsini yazsınlar.

Növbəti dərstdə növbəti işlər görülür:

- tələbələr tərtib etdikləri annotasiya/xülasələri təqdim edir, müəllimin köməkliyi ilə düzəlişlər edir və yoxlanış üçün təhvil verirlər (yazılı nitq və orfoqrafik vərdiş-bacarıqların inkişafı);

- sonra müəllim tələbələrə ötən mətnin mövzusunun və dil materialının analogi digər elmi-populyar mətnini dinləməyi təklif edir, amma başqa məzmunlu və bir qədər az həcmli (tematik və dil cəhətdən formalaşdırılmış dinləmə bacarığının inkişafı);

- əvvəlcə tələbələr bu audiomətnin başlığını dinləyir və ehtimal olunan məzmun üzrə cümlələr söyləyirlər (təfəkkür qabiliyyətini inkişafı);

- sonra tələbələr ümumi məzmunu anlamaq üçün (informasiyanı anlamaq bacarığının inkişafı) tam mətni dinləyir və qrup yoldaşlarının ifadələrini

müqayisə etməklə məzmunu ötürürlər (monoloq formasında hazırlanmış söhbət bacarığının inkişafı).

Müəllim növbəti tapşırıqların köməkliyi ilə audiomətnin ümumi məzmununu tərtib edir:

- sual-cavabın frontal işi ilə;

- tələbələr tərəfindən təqdim edilən audiomətnin planın üzərində düzəlişlərin aparılması ilə (ardıcılığa riayət etmək baxımından və ya audiomətnin müvafiq məzmununa əsasən plan üzərində düzəlişlərin edilməsi);

- təqdim edilən cavablardan düzgün cavab seçməklə mətnin hazırlanması ilə;

- tələbələr əvvəlcədən tərtib edilmiş və düzəlişlər edilmiş planın əsasında xülasə tərtib etmək üçün audiomətni dinləyirlər (xülasəni tərtib etmək bacarığının inkişaf etdirilməsi);

- mətnlə yenidən tanışlıqdan sonra mətndə qeyd edilən məsələlər müzakirə olunmalı, icmal edilməli və ayrı-ayrı faktlar/hadisələr qiymətləndirilməlidir (monoloq və dialoq formasının gözlənilməyən söhbət bacarığının inkişafı).

Birbaşa anlaşılmanın əldə edilməsi üçün əsas mərhələni mətnin məzmununun müqayisəsi ilə tam anlaşılmağa yönəldilən çalışmalar təqdim edirlər. Qəzet leksikasının tədrisi zamanı təcrid olunmuş sözlərlə deyil, uyğun sözlərlə işləmək lazımdır. Müəllim dərslərdə bir çox uyğun qəzet sözlərini asanlıqla tapır. Əgər müəllim müntəzəm olaraq işi tipik qəzet sözləri ilə apararsa, tələbələr qəzetlərin oxu prosesində onları asanlıqla başa düşəcəklər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, tərcümə xaricində anlamaq üçün yalnız bir tövsiyə kifayət etmir. Məndə sözləri uyğunlaşdırmaqla anlamaq olar, amma ümumi fikir aydın olmaya bilər. Bunun üçün də mətnləri variantlara ayırmaq lazımdır. Müəllimin özü qəzet məqalələrinin bazasında mətnləri tərtib edə bilər. Mətn məqalənin əsas fikrini qoruyub saxlamalıdır. Birinci mətnlə tanışlıqdan sonra tələbələr ikinci variantlara ayrılmış mətni təfəkkür səviyyəsində, ana dilində işarələrin şifrələnməsi xaricində qəbul edirlər. Bu zaman üçüncü, dördüncü və s. mətnləri asanlıqla qavrayacaqlar. Suallar

verməklə mətnin hər bir variantının aydın olmasına nəzarət etmək olar.

Xaricidilli leksikanın mənimsənilməsi, tələbələrin potensial lüğətlərinin formalaşdırılması və genişləndirilməsi sözün fikir strukturunun ayrı-ayrı metodlarının işlənilməsində nailiyyətə həyata keçirilir.

Tələbələrin xarici ölkələrin qəzetlərinə marağı elə ilk çətinliklə tərcümə olunan işin və yarımçıq başa düşülən qeydlərin əsasında azalır. Qəzetlə işi düzgün təşkil etmədikdə bu dərslər tələbələr üçün darıxdırıcı və ümid-siz ola bilər.

Metodik ədəbiyyatda xaricidilli qəzetlər üzərində işin təşkil edilməsi prinsipləri işlənilib hazırlanmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, burada tələbələrin birinci növbədə nəzərdən keçirməklə oxu məqsədini anlamaları (bu, bütöv verilən məlumatı tam anlamağı tələb etmir) və digər tərəfdən qəzetin strukturunun ümumi oriyentirləri, onun rubrikaları, materialların yerləşdirilməsi, daimi şöbələri bacarığına sahib olmaları əhəmiyyətlidir. Növbəti metodlarla qəzet üzərində işlədikdə vacibdir: başlıqları anlamaq üçün çalışmalar, şəkillərin altındakı yazılar,

annotasiyaların tərtibatı, mətndə suallara cavabın axtarılması və s. Xarici dili öyrənmək motivasiyasının yüksək ciddi rezervlərindən ibarət bacarıqların formalaşdırılması müəllimin taktiki yoxlanışı ilə tam təmin oluna bilməz.

Prinsip baxımından hər növ məzmunlu işdə fərqli mövqelərdən, fikirlərdən, nəzərlərin qarşılaşmasından ibarət mətbu materiallarının məzmun baxımından şərhini təşkil etmək olar. Ehtimal olunur ki, xarici dil dərində diskussiyanı hər zaman müəllim taktika ilə aparır. Müəyyənləşdirilmiş reqlament çərçivəsində davam edən dər mübahisəsinin böyük tərbiyəvi əhəmiyyəti ondadır ki, burada diskussiya mədəniyyətinin təşkil olunması, başqalarının fikrinə hörmətlə yanaşılma, opponentin mövqeyini anlamaq bacarığı və öz nəzərlərinin müdafiəsi üçün nisbətən inandırıcı sübutların axtarılması kimi ümumi kommunikasiya bacarıqlarının işlənilib hazırlanması üçün ön şərtlər yaradılır.

Belə bir şəraitlərdə şəxsiyyət özünü ifadə edə bilir və onda real nitq vəzifəsi, eləcə də kommunikasiya motivasiyası yaranır və bu da ünsiyyətdə tələbənin təşəbbüskar iştirakını təmin edir.

Mətbuat materialları ilə işin təşkili ali məktəb müəllimləri üçün psixoloji gözəaçıqlıq və peşəkar məharət baxımından yüksək tələbləri irəli sürür. Müəllim tələbəyə biliyi aşılmaqda cavabdehdir. Onun vəzifəsi tədrisin daha effektiv vasitələrini və metodlarını axtarıb tapmaqdır. Eləcə də müəllimin əsas vəzifəsi təlim/tədrisi təmin etmək və imkan yaratmaqdır. O, öz işini tələbələr tərəfindən lazımi nəticələri əldə etmək üçün aparmalıdır. Müəllimi maraqlandırmalıdır ki, tələbələr materialı anladılar mı və ya yox və anlama səviyyəsinin yüksəldilməsinə imkan yaradan metodları axtarmalıdır, bir sözlə, tədris-təlimə stimül verməlidir.

Yuxarıda qeyd edilənlər ali məktəbdə xarici dil müəllimlərinin qarşısında duran məsələlərin çətinliyini qiymətləndirməyə imkan verir. Onların həlli müəllimdən hər zaman tək cə peşəkarlığını artırmağı deyil, eləcə də işinin psixoloji mədəniyyətinin kamilliyi üçün ciddi səy göstərməsini tələb edir.

İşlənilib hazırlanan tövsiyələr ali məktəblərin xarici dil müəllimlərinə işlərinin rasionallaşdırılmasında, tədrisin effektivliyinin artırılmasında yardım edəcəkdir.

İstifadə olunan ədəbiyyat

Potsxveraşvili N. Learning to read newspaper and Journals. Tbilisi, 2004

Biqs, Tanq 2007 - Biggs J., Tang C., *Teaching for quality learning at university*. Open University Press, 2007

Feden, Preston, Voqel, Robert, 2003 - Feden, Preston D., and Vogel, Robert M. *Methods of teaching: applying cognitive science to promote student learning*. Boston: McGraw-Hill, 2003

Ramsden, 2003 - Ramsden P. , *Learning to teach in Higher Education*. Rautledge Falmer, 2003

Riçardson, 2003 - Richardson V. , *Constructivist Pedagogy* in Teachers College Record, 2003

Tamar Tvaladze

Akaki Tsereteli State University

Some recommendations while working on newspaper materials

ABSTRACT

While starting to work on the newspapers materials it is necessary to conduct information on peculiarities of newspaper style, difficulties of comprehension and ways to overcome these difficulties. Later on it is essential to define the role of press for the preparation of the future specialists. The aim of the article is offering such recommendations which will provide for one hand, the deep understanding of the press materials and for the other hand the formation of different kinds of skills.

In the article it is also viewed how to deal with subtitles (guidelines), abbreviations, illustrations accompanying the articles, stylistic devices and lexical peculiarities of newspaper style. The article emphasizes that the main methods of teaching press are: the analysis of discussing materials: information receiving and understanding, retelling and expressing own ideas on suitable points, the analysis of students' individual work and teachers' role analysis. We must admit that choosing appropriate (interesting, active, full of new words and phrases) newspaper article depends on the teachers and plays an important role in the mastering of different skills.

The article emphasizes that while working on newspaper materials it is important to apply to all types of reading: analytical and synthetic, translating, scanning and skimming, which help us a great deal of a deep and adequate understanding of newspaper materials.

The recommendations discussed in this article will help foreign language teachers to increase teaching effectiveness.